

Олег Зубчик

Ольга Зубчик

Максим Линченко

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2021-27-1-3>

УДК 351:314.1

Від демографічної кризи до процвітання: українське студентство – ключі до успіху

У статті проаналізовано демографічну ситуацію в Україні в порівнянні з країнами Європи. Показано особливості, форми прояву й причини демографічної кризи в сучасній Україні. Встановлено, що в українському суспільстві є особливо критичною ситуація з демографічним потенціалом. Обґрунтовано, що сучасна демографічна ситуація характеризується тенденціями депопуляції, зниженням народжуваності, збільшенням смертності, скороченням очікуваної тривалості життя. Серед основних чинників, які сприяють погіршенню демографічної ситуації в країні, визначено економічні (низьку заробітну плату та пенсійне забезпечення, інфляцію, постійно зростаючі тарифи за житлово-комунальні послуги, електроенергію, газ), соціальні (незадовільні житлові умови молоді, високий рівень безробіття, погіршення здоров'я населення, зниження рівня медичного обслуговування), політичні (політична нестабільність, політичні ризики, незавершеність змін у системі управління, невідповідність механізмів державного управління управлінським цілям, копіювання чужих реформ, відсутність чіткого уявлення та інтегрованої (комплексної) стратегії реформ), державно-управлінські (з вирішенням проблем самоорганізації, тобто подоланням невідповідностей стану суб'єктів державного управління та громадянського суспільства сучасному світовому рівню й вимогам їх організації та функціонування, а також проблем удосконалення суб'єкт-об'єктних відносин, режиму управління). Визначено вплив на розвиток суспільства міграційних процесів серед молоді. Обґрунтовано, що демографічна проблема – це дер-

© О. Зубчик, О. Зубчик, М. Линченко, 2021

жавно-управлінська проблема. Зазначено, що один з чинників підвищення ролі молоді у державотворчих процесах і суспільному розвитку – це система вищої освіти. Державні політики (демографічна, молодіжна, освітня) мають бути більш ефективними.

***Ключові слова:** Демографічна криза, молодіжна політика, структура суспільства, депопуляція, суспільний потенціал, освітня політика.*

Вступ

Демографічна ситуація, яка склалася в Україні, обґрунтовано викликає занепокоєння. Старіння населення та скорочення його чисельності, зниження тривалості життя, від’ємна міграція – це характерні ознаки демографічних процесів в українському суспільстві за останні 25 років, що дає підстави кваліфікувати їх як ознаки затяжної демографічної кризи. Хоча її причини і мають історичне коріння, зокрема, соціальні катастрофи минулого століття, які негативно вплинули на демографічну еволюцію, спонукали помітні деформації вікової структури населення, та лише минулим не обійшлося. Біля 16 млн. передчасних смертей у поєднанні з низьким рівнем народжуваності впродовж останніх 25 років в Україні обумовило вичерпання демографічного і відтворювального потенціалу суспільства. Для України сьогодні це велика державно-управлінська проблема.

Демографічна проблема в Україні досліджується останнім часом не тільки українськими науковцями, а й стала предметом обговорення в межах проектів ООН [Лібанова 2006]. Серед вчених, хто досліджує проблему – це українські та зарубіжні, такі як: К. С. Вербицька [Вербицька et al. 2014], Н. А. Волгін, Ю. А. Денисенко [Денисенко 2012], І. М. Демчак, Р. О. Кулинич [Кулинич et al. 2014], Е. М. Лібанова, Ю. І. Муромцева, М. К. Орлатий, Д. Саймон та інші. Дослідження економічно активного населення, зокрема, молоді сьогодні важливе для того, щоб мати можливість на належному рівні формувати концептуальні основи соціально-економічної політики, здійснювати ефективне публічне управління та адміністрування, обґрунтовувати зміни та удосконалення системи державного управління, охорони здоров’я, освіти, зайнятості населення, забезпечувати політичну стабільність та сталий розвиток суспільства [Баб’як et al. 2016; Участь... 2013; Яковенко 2014].

Україна – перша серед країн Європи за темпами депопуляції

Перевищення кількості померлих над тими, хто народився, характерне явище європейських суспільств. Однак, українське, серед інших європейських суспільств за останні кілька десятків років суттєво вирізняє

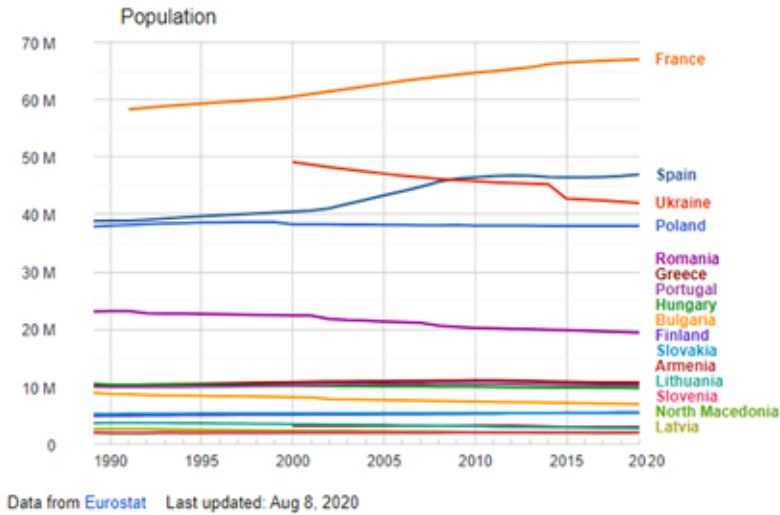

Рис. 1. Зміна чисельності населення в країнах Європи 1990-2020 рр. [Demographic... 2021].

темپ депопуляції (див. Рис.1), понад 80% загального зменшення чисельності населення – природне [Щорічна... 2017: 15-22].

Сучасна структура населення України є результатом її демографічного розвитку за останні 100 років. Результатом еволюційної зміни вікового складу населення України є його старіння. «В країні відбувається старіння населення як «зверху», за рахунок зростання чисельності людей похилого віку, так і «знизу» – через недостатню для простого демовідтворення кількість народжуваних дітей» [Яковенко 2014: 80]. Статеві віковий склад населення впливає на соціальний та економічний розвиток країни. У країнах, які економічно більш розвинуті, спостерігається зростання очікуваної тривалості життя населення. Крім того, протидією старінню населення в таких країнах є молодіжна імміграція, оскільки приїздить, в основному, молодь (трудова та освітня міграція). В Україні навпаки, еміграція посилює вплив низької народжуваності, а помітного зростання очікуваної тривалості життя населення, особливо старшого віку, не спостерігається.

Молоді та успішні

Динамічне сучасне життя показує, що поняття «життєвий успіх» має зовсім інше, високотехнологічне та інтелектуальне навантаження, ніж це було, скажімо, ще 20, чи навіть 10 років тому. Ідейна, культурна,

освітня, бізнесова, наукова мобільність нового тисячоліття дозволяють стверджувати, що світ у своєму розвитку все більше покладається на молодь.

Наприклад, дев'ятирічний канадський хлопчик, який став наймолодшим підприємцем у світі. Райан Росс відкрив свою справу в три роки. Чи наймолодший у світі мільярдер – Марк Цукерберг (1984 р.н.) американський програміст та підприємець, розробник і засновник соціальної мережі Facebook, якого сьогодні запрошують в усі міжнародні програми суспільного розвитку та проекти подолання існуючих суспільних проблем. Ксав'єр Гордон-Браун з міста Хейворд-Хіт, графство Сассекс – серед наймолодших студентів у світі, котрий володіє ступенем бакалавра математики. А Математичний інститут університету Бонна запросив 24-річного Петера Шольце обійняти посаду професора. У свої 24 роки Петер Шольце вже отримав міжнародне визнання і належить до провідних представників своєї галузі.

В Україні – Денис Гаркуша з Дніпропетровська, наймолодший викладач японського мистецтва орігамі в Україні, потрапив до «Книги рекордів України» ще не досягши до восьми років. Відомий у Рівному Віталій Дрозд, наймолодший банкір, директор Рівненської філії ПАТ «Укрінбанк». Йому тоді було лише 23. Наймолодшого сільського голову з Монастирської – В'ячеслава Католика – обрали, коли йому виповнився 21 рік. Ще 10 років тому в Україні молодь у політиці була винятком. Але сьогодні – це вже вимога суспільства. Наймолодші депутати Верховної Ради України останніх двох скликань мали вік 23–30 р. Наразі у Верховній Раді України працює 17 народних депутатів, яким від 21 до 30 років. Загалом середній вік народних обранців знизився на 7,4 року проти попереднього скликання парламенту [Народні... 2021]. Лідери політичних сил запевняють, якщо окремі з цих молодих людей і без досвіду, та з солідним освітою і чистими помислами.

Вказані приклади не спростовують те, що в українській молоді, як в особливій суспільній групі, ще є досить велика кількість суб'єктивних та об'єктивних перешкод щодо швидкого руху соціальними ліфтами. Визначення та подолання таких перешкод є передумовою залучення молоді до процесів управління державою. Зокрема, використання енергії, креативності, завзятості і позитивного настрою молодого покоління в справі розвитку демократичного суспільства. На наше переконання, молодіжне середовище може відігравати більш важливу роль у справі утвердження державності і створення її ефективних інститутів, ніж це відбувається наразі [Зубчик 2014]. Один з чинників підвищення ролі молоді у державотворчих процесах – це система освіти.

Середня тривалість життя населення зменшується, дорослість настає пізніше

В Україні тривалість життя на 10 років менше, ніж у жителів Європейського Союзу і багатьох пострадянських країнах. Очікувана тривалість здорового життя (Healthy life expectancy, HALE) в Україні станом на 2019 рік була найнижчою в Європі, як зазначається у дослідженні Global Burden of Disease Study 2019 [Global... 2020]. Разом з тим, сучасна українська молодь довше навчається в школі та, відповідно, пізніше починає самостійне трудове життя. Ускладнилися й самі критерії соціальної зрілості. Початок самостійного трудового життя, завершення навчання та набуття стабільної професії, одержання політичних прав, матеріальна незалежність від батьків, вступ у шлюб і народження першої дитини – усі ці події в своїй сукупності надають людині почуття повної дорослості та відповідний соціальний статус, настають не одночасно, й сама їхня послідовність і символічне значення кожної з них не однакові в різних соціальних прошарках.

Формування особистості молодой людини здійснюється сьогодні під впливом декількох відносно автономних соціальних чинників. Зокрема, це – сім'я (родина), освітній інститут (школа, університет), спільнота однолітків (молодіжні організації, різноманітні неформальні, стихійні групи та співтовариства, хвиля волонтерських рухів у зв'язку з військовою агресією), засоби масової інформації. Вже сама численність цих інститутів і засобів впливу надає особистості, яка формується, значно більший ступінь автономії від кожного з них окремо, як в минулому. Організація виховання і навчання молоді за віковим принципом підсилює цю вікову гомогенність, сприяючи виробленню специфічної «молодіжної» самосвідомості і стилю життя («субкультури»).

Прискорення темпів громадського життя спричиняє підвищення ролі і значення молоді в суспільно-політичному і культурному житті. Справа не стільки в абсолютному зростанні чисельності молодих людей, скільки в мінливих соціальних умовах. Чим вищий темп техніко-економічного розвитку, чим швидше обновляються знання, умови праці та побуту, тим помітніше стають соціально-культурні розходження між поколіннями. Нові проблеми та події штовхають на пошуки принципово нових рішень і критичну переоцінку минулого досвіду та формування нових цінностей, як матеріальних (пов'язаних з економічними та фізичними потребами) так і постматеріальних (пов'язаних з потребами в свободі, самовираженні, якості життя). На ціннісні виміри суспільства впливають як економічні чинники, так і культурні традиції країни.

Молодь гнучко адаптується до модернізації життєвих умов і цінностей, завжди знаходячись в авангарді суспільних перетворень. Візьмімо

хоча б події, які перетворили студентських рух за європейський вибір України в Революцію Гідності. Однак, такий спосіб життя і мислення обумовлює підвищену вразливість молодих до зворушень трансформаційної доби. Відкрита свідомість молоді до усього нового, є відкритою також і для багатьох життєвих ризиків: безробіття, аномія, бідність, вплив злочинності, суїциди, наркоманія та алкоголізм, СНІД.

Молодь як суспільне дзеркало

Молодь віддзеркалює симптоми головних суспільних проблем, сигналізує про необхідність привернути увагу до способу суспільного життя, на прикладі власних проблем, труднощів, розчарувань, вимагає від дорослого світу рішучості, безкомпромісності у вирішенні проблем всього суспільства. Стабілізація економіки, підвищення ефективності та прозорості державної політики, гармонійність соціальних відносин, світлий емоційний фон суспільного життя – без цього базису будь-які спеціалізовані, адресні кроки на підтримку молоді втрачають ефективність. Від того, яким чином сучасному поколінню молодих вдасться інтегруватись у доросле життя, розвинути свій інтелектуальний потенціал, засвоїти здорові норми та цінності, влаштувати особисте життя та реалізувати репродуктивну функцію, залежатиме доля всієї держави в довгостроковій перспективі.

Кожна молода людина – це окремий та самодостатній шанс суспільства на гідне завтра. З початку 1991 р. до 2021 р. чисельність молоді в Україні скоротилася на два мільйони – з 16,1 до майже 14 млн. Проте частка молоді серед усього постійного населення України зросла – від 31,3% до 33,0% за той самий період внаслідок пришвидшених темпів скорочення чисельності всього населення. 70% молоді мешкає у містах, 30% – у селах; близько двох мільйонів молодих сімей, із них близько 600 тис. мешкають у сільській місцевості; більше 100 тис. осіб офіційно зареєстрованих безробітних; 1,45 млн студентів здобувають вищу освіту; лише до 5 % молоді беруть участь у громадському русі. Молодь – це активний учасник громадського життя суспільства, найбільш активна демографічна група. Зараз українська молодь – це третина економічної активності населення. Молодіжний контингент в Україні наразі коливається у доволі широкому віковому діапазоні – від підліткових (15–19 р.) до значно більш досвідчених і зрілих у віковому й соціальному відношенні осіб, яким уже за 30 (30–34-роки). Однак, сьогодні у в Україні спостерігається деяке «старіння» молодіжного контингенту у перерозподілі вікового складу молоді на користь порівняно старших вікових груп. Політика у сфері зниження смертності і підвищення тривалості життя – це закономірний підсумок аналізу ситуації зі смертністю, її тенденцій

і прогнозу, а головне, розуміння механізмів, які призвели до сучасного стану речей. У свою чергу, оцінка того, в яких межах і за який період може бути знижена смертність у результаті реалізації певних заходів на державному рівні. Проблеми зі смертністю в країні – це значною мірою результат її довготривалого негативного тренду. Однак, системна криза 1990-х р. не тільки прискорила темп негативних змін, але й принесла суттєві якісні деформації, яких можна було б уникнути при еволюційному тренді смертності та тривалості життя після розпаду СРСР [Щорічна... 2017: 15-22].

Зазначимо, що несприятлива ситуація щодо смертності населення країни за роки незалежності обумовлена складним комплексом довготривалих причин: низьким рівнем життя переважної більшості населення, кризовим станом державної системи охорони здоров'я, спричиненим соціально-економічними трансформаціями в державі, знеціненням здоров'я як з боку держави, так і самих громадян. Тривала криза у життєзбереженні населення України істотно посилилась за останні три роки від початку відкритої агресії Росії по відношенню до України.

На нашу думку, серед основних чинників, які сприяють погіршенню демографічної ситуації в країні, можна визначити такі: економічні (низьку заробітну плату та пенсійне забезпечення, інфляцію, постійно зростаючі тарифи за житлово-комунальні послуги, електроенергію, газ), соціальні (незадовільні житлові умови молоді, високий рівень безробіття, погіршення здоров'я населення, зниження рівня медичного обслуговування), політичні (політична нестабільність, політичні ризики, незавершеність змін у системі управління, невідповідність механізмів державного управління управлінським цілям, копіювання чужих реформ, відсутність чіткого уявлення та інтегрованої (комплексної) стратегії реформ), державно-управлінські (з вирішенням проблем самоорганізації, тобто подоланням невідповідностей стану суб'єктів державного управління та громадянського суспільства сучасному світовому рівню й вимогам їх організації та функціонування, а також проблем удосконалення суб'єкт-об'єктних відносин, режиму управління).

Отже, в українській молоді, як у особливій суспільної групи, є достатньо велика кількість суб'єктивних та об'єктивних перешкод на шляху самовизначення в політико-ідеологічній сфері, входження в соціально-світоглядну структуру суспільства.

Визначення та подолання таких перешкод є передумовою залучення молоді до державотворчих процесів та, як наслідок, «використання» енергії, креативності, завзятості та позитивного настрою молодого покоління у справі розвитку демократичного суспільства та правової української держави. Слід наголосити, що потенційно молодіжне середовище може відігравати значно більшу роль у справі утвердження

української державності та створення її дієвих інститутів. Але досі залишається низка невирішених проблем. Вони заважають належному формуванню та реалізації молодіжної політики в Україні, перетворенню більшої частини української молоді в активних суб'єктів політики. До таких проблем можна віднести, зокрема, суперечності в законодавстві, що регламентує порядок утворення та діяльності молодіжних громадських організацій, відсутність комплексної державної програми розвитку та функціонування молодіжної політики в країні, відсутність сталої системи фінансування молодіжної політики, низькі темпи розвитку міжнародної співпраці українських молодіжних об'єднань з зарубіжними, слабкий інституційний та кадровий потенціал всередині самих організацій (відсутність системи навчання та професійної підготовки «активу» молодіжних організацій), пасивна позиція більшості молодіжних об'єднань у відносинах з органами публічної влади, невисокий рівень спроможності більшості молодіжних об'єднань надавати якісні соціальні послуги, відсутність зацікавленості органів державної влади і місцевого самоврядування у активізації співпраці з молодіжними організаціями, використання молодіжних ініціатив в державній політиці, низький рівень довіри громадськості до діяльності молодіжних організацій. «Адже цивілізаційна суб'єктність завжди можлива лише за наявності консолідації певної кількості активної молоді та зрілих людей, патріотизм яких виявляється у творчій роботі з розкриття можливостей і перспектив своєї країни» [Пирожков, & Хамитов 2020: 65].

Причини перелічених проблем слід шукати не лише в недосконалій реалізації державної молодіжної політики в Україні, але й в самому середовищі молоді. Це і тенденції до безвідповідального планування власного майбутнього; низький рівень правової та політичної компетентності, а подекуди нігілістичне ставлення до правових норм, що підтверджують результати загальноукраїнського соціологічного дослідження життєвих пріоритетів та ціннісних уподобань сучасної української молоді, зокрема аналіз цінностей молоді, її громадянської та політичної активності, артикуляції вимог до молодіжної політики держави в умовах сьогодення, оцінки діяльності інфраструктури молодіжних організацій та ініціатив, особливостей сприйняття процесів децентралізації влади в країні та можливих механізмів залучення до цих процесів молодих людей, характеристику мобільних та міграційних настанов молоді, включення молоді до освітнього та трудового процесів, оцінку молоддю стану власного здоров'я та дотримання нею здорового способу життя, сприйняття та відтворення молоддю сімейних цінностей.

У своєму загалі сучасна молодь значно пізніше стає самостійною. Це опосередковано зумовлює зниження рівня її громадянської активності. Проблема описана Робертом Патнемом, який наводить чимало прикладів

«зменшення соціального капіталу», які, на його думку, свідчать про занепад громадянського суспільства як такого [Патнем, et al. 2001: 23-35]. Але, сучасна молодь має значно більше інструментів для активної участі у громадсько-політичному житті.

З опитування «Молодь України – 2017» бачимо, що громадянська активність сучасної молоді більшою мірою реалізована в облаштуванні простору своїх населених пунктів (31,3%) та організації суспільного життя в своїй спільності (12,2 %). Включення молоді в процеси громадянського контролю за діями органів влади різного рівня є помірним. Лише 9,3% молодих людей постійно стежать за політичним життям в Україні та 22,4% відслідковує головні події в політичному житті країни. Водночас, майже третина молоді каже про відсутність інтересу до політичних процесів взагалі. А 8% молоді готові особисто взяти на себе ініціативу з організації громадських ініціатив у житті свого міста/селища/села/області/вулиці/будинку та 44,3% долучитися до громадських колективних ініціатив. 86,3% молоді не мають членства у політичних партіях. Досить мала частка молоді має намір будувати політичну кар'єру та бажання обіймати виборні посади. Позитивним є те, що більшість молодих людей брали участь у виборах упродовж останніх 5 та 10 р. (51,3% та 74,4% відповідно). Необхідність артикуляції своєї громадянської позиції через участь у виборах молоді пояснює своїм громадянським обов'язком та можливістю електорально репрезентувати свою підтримку або не підтримку політичного курсу держави (56,7% та 36,3% відповідно) [Молодь... 2017: 12-16].

Результати всеукраїнського дослідження «Думки та погляди населення України» [Всеукраїнське... 2018], демонструють, що абсолютна більшість з опитаних громадян України (75%) вважали, що керівництво веде країну скоріше в неправильному напрямку. Лише 10% вважають напрямок правильним. Нерозуміння владою повноти можливостей та інструментів впливу громадян на прийняття політичних рішень призводить до радикалізації молоді, яка схильна протестувати, але не здатна самостійно щоденно працювати над вирішенням тієї проблеми, яка її турбує. За власним визнанням української молоді, 73% не мають змоги впливати на суспільні процеси і 62% – на дії влади, а 54% опитаних висловили невдоволеність можливостями свого впливу на умови, в яких протікає їхнє життя.

Свої життєві невдачі молоді пояснює переважно зовнішніми причинами: завадила ситуація в суспільстві, бракувало можливостей (38,5%), несприятливо склалися обставини (29%), не було справедливості (19,2%), ніхто не допоміг (15,1%). І тільки менше чверті опитаних (23,7%) намагаються побачити причини невдач у самих собі. Перераховані фактори впливають на сприйняття представників молоді як нестабільного, неефективного, а інколи, і недієздатного суб'єкта політики в Україні.

Освіта і політика

Зміни щодо освіченості молоді (як у кількісному, так і в якісному аспекті) тісно пов'язані з тенденціями розвитку освітньої інфраструктури у трансформаційний період в Україні. За роки незалежності в Україні значно збільшилися обсяги підготовки спеціалістів з вищою освітою. Однак, однією з неоднозначних тенденцій зазначеного періоду можна вважати скорочення загальної кількості студентів починаючи з 2004 р.[Статистична... 2021]. Скорочення чисельності студентів та кількості закладів освіти в Україні зумовлено, в основному, впливом демографічного чинника.

Ще однією причиною цього явища можна вважати еміграцію української молоді для навчання та роботи за кордоном. Власні авторські опитування з 2012 року студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка свідчать, що найбільш розповсюдженими планами на майбутнє працевлаштування серед студентів є виїзд за кордон з метою навчання або працевлаштування (біля 30%), продовження навчання в аспірантурі (біля 25%), не визначилися з планами (45%). І лише частина студентів бажає залишитися працювати в Україні відкривши власну справу або працювати у комерційній установі, дещо менша – у держустанові. Варто зазначити, що хоч досліджувана група студентів знаходиться лише на початку освітньо-професійного становлення, однак вона демонструє досить чітку орієнтацію на певні обрані життєві плани – лише 14,7% студентів не задумувалися стосовно планів на майбутнє взагалі. Окрім того, першокурсники демонструють чітку спрямованість працювати за отриманою у майбутньому спеціальністю: дуже незначним є відсоток опитаних, які планують працювати не за фахом або ж отримати іншу спеціальність.

Основним об'єктивним показником якості освіти є подальше працевлаштування випускників навчальних закладів, аналіз якого варто розпочати ще від самого початку вибору майбутньої професії. На нашу думку, це зумовлено кількома важливими чинниками, а саме: впливом оточуючого середовища і сім'ї, престижністю професії, можливістю майбутнього працевлаштування за обраною спеціальністю.

Оскільки визначальний вплив на формування нового покоління має оточуюче середовище, то послідовно спадкоємна зміна поколінь у суспільстві багато в чому диктує молоді поведінкові моделі. Крім того, «нечіткий аналіз наявної ситуації, недостатнє виявлення взаємозв'язку між об'єктивними тенденціями розвитку освіти і суспільства в Україні, з одного боку, і завданнями освіти, з іншого, неминуче призводять до значною мірою стихійного, а не планового, інтуїтивного, а не продуманого формування структури, освітньо-кваліфікаційного наповнення і

мотиваційно-методичної підготовки майбутніх фахівців – як для самої сфери освіти, так і для суспільства в цілому» [Бойченко 2020: 9].

Молодь виступає не лише об'єктом соціального впливу, а й суб'єктом соціальної діяльності, тому сама продукує конкретні поведінкові практики. Вплив попередніх поколінь пов'язаний з тим, що останніми роками в Україні спостерігається перевага розумової праці відносно робітничих професій. Особливо престижними є спеціальності економістів та юристів, яких готують численні ЗВО, незважаючи на існуючий попит на ринку праці. Пріоритетними сферами працевлаштування – фінансова діяльність і торгівля, де частка зазначеної категорії працівників складала більше половини всіх працюючих.

Висновки

Отже, актуальним постає питання професійної орієнтації молоді до моменту вступу у ЗВО. Нині молодь України, яка випускається з закладів вищої освіти, не завжди має можливості та бажання працювати за отриманою спеціальністю. Вже під час навчання окремим студенти розуміють, що обрали не той напрямок. Важливим напрямом підготовки студентів до отримання вищої освіти має бути їхня професійна орієнтація ще до моменту вступу до закладу освіти (в тому числі ознайомлення із попитом та пропозицією вітчизняного ринку праці). Окрім того, під час навчання студентів необхідно звертати суттєву увагу на практичне навчання з метою ознайомлення з майбутньою професією в реальних або наближених до реальних умовах, що може відбуватися лише під час наскрізної практики протягом усього навчального року.

Посилання:

- Баб'як, Г., & Кошіль, А. (2016). Особливості формування та використання економічно активного населення регіону. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*, (21), 24-27.
- Бойченко, М. (2020). Завдання для філософії освіти в Україні у світлі теорії поколінь. *Філософія освіти*, 25(2), 8-34. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-1>.
- Вербицька, К. С., & Ільченко, В. М. (2014). Демографічна ситуація в Україні. *Культура народів Причорномор'я*, (273), 16-19.
- Всеукраїнське дослідження «Думки та погляди населення України. Аналітичний звіт» (2018). *Київський міжнародний інститут соціології*, квітень 2018 р. https://www.kiis.com.ua/materials.pr.20180305_public-political%20mood.Public-political%20mood_report.pdf.
- Денисенко, Ю. А. (2012). Демографічна ситуація в Україні в контексті соціологічного аналізу. *Сучасне суспільство*, 1, 120-126.
- Зубчик, О. А. (2014). Освіта та демократія: українська молодь як суб'єкт суспільно-політичних трансформацій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*, (2), 44-48.

- Кравченко, В. П., & Кравченко, Н. В. (2015). Сучасна демографічна ситуація в Україні та перспективи її розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*, 58 (3), 236-240.
- Кулинич, Р. О., & Гудзь М. М. (2014). Демографічна ситуація в Україні як фактор економічної безпеки. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. Сер.: Економічні науки*, (6), 228-236.
- Лібанова Е. М. (ред.). (2006). *Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р.* (колектив авторів). К.: Український центр соціальних реформ.
- Молодь України 2017. Результати соціологічного дослідження.* (2017). Тернопіль: ТОВ «Терно-граф».
- Народні депутати України (2021). *Офіційний сайт Верховної ради України.* http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list
- Патнем Р. Д., Леонарді Р., & Нанетті Р. Й. (2001). *Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії* /пер. з англ. В. Ющенко. Київ: Основи.
- Пирожков, С. І., Хамітов Н. В. (2020). *Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини.* Київ: Наукова думка.
- Статистична інформація (2021). *Державний комітет статистики України. Офіційний сайт.* <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Статівка, Н. В., & Смаглюк, А. А. (2011). Демографічна складова економічної безпеки України. *Теорія та практика державного управління*, 1, 280–287.
- Участь молоді в суспільному житті: економічна активність (за підсумками 2012 року) (2013). *Український інститут соціальних досліджень імені О. Яременка. Офіційний сайт.* <http://www.uisr.org.ua/news.77.html>.
- Чисельність наявного населення України на 1 січня 2020 року. *Статистичний збірник.* (2020). http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2020/zb_chuselnist%202019.pdf.
- Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України* (2017). 2016 рік. МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». Київ.
- Яковенко Т. В. (2014). Особливості сучасної демографічної кризи в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*, 33(1122), 77-83.
- Demographic indicator: Population on 1 January – total* (2021). <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en>
- Europe: Quality of Life Index by Country 2019.* (2019). https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp
- Global age-sex-specific fertility, mortality, healthy life expectancy (HALE), and population estimates in 204 countries and territories, 1950–2019: a comprehensive demographic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019* (2020). <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2820%2930977-6>.

References:

- Babiak H., & Koshil A. (2016). Peculiarities of formation and use of economically active population of the region. *Regional aspects of development of productive forces of Ukraine*, (21), 24-27.

- Boychenko, M. (2020). Tasks for Philosophy of Education in Ukraine in the Light of the Theory of Generations. *Philosophy of Education*, 25(2), 8–34. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-1>.
- Verbytska K.S., & Ilchenko V.M. (2014). Demographic situation in Ukraine. *Culture of the peoples of the Black Sea region*, (273), 16-19.
- All-Ukrainian research «Opinion and views of the population of Ukraine. Analytical report». *Kyiv International Institute of Sociology*, April 2018. https://www.kiis.com.ua/materials.pr.20180305_public-political%20mood.Public-political%20mood_report.pdf
- Denysenko Yu. A. (2012). Demographic situation in Ukraine in the context of sociological analysis. *Modern society*, 1, 120–126.
- Zubchuk O.A. (2014). Education and democracy: Ukrainian youth as a subject of socio-political transformations. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Governance*, (2), 44-48.
- Kravchenko V. P., Kravchenko N.V. (2015). The current demographic situation in Ukraine and the prospects of its development. *Bulletin of socio-economic research: a collection of scientific papers*. 3(58), 236-240.
- Kulynych R. O., & Hudz M. M. (2015). Demographic situation in Ukraine as a factor of economic security. *Youth Scientific Bulletin of UABS NBU. Series: Economic Sciences*, (6), 228-236.
- Youth of Ukraine 2017. Results of sociological research* (2017). Ternopil.
- People's Deputies of Ukraine (2021). *Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine*. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list
- Population of Ukraine for 2020 (Demographic Yearbook)*. (2020). http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2020/zb_chuselnist%202019.pdf.
- Patnam R. D., Leonardi R., & Nanetti R. I. (2001). *Making Democracy work: Civic Traditions in Modern Italy* / transl. from English: V. Yushchenko. Kyiv: Osnovy.
- Pyrozchkov, S., Khamitov N. (2020). *Ukraine as a civilizational subject: from potencies to a new worldview and human existence*. Kyiv: Naukova dumka.
- Youth participation in public life: economic activity (following the results of 2012). (2013). *O. Yaremenko Ukrainian Institute for Social Research. Official site*. <http://www.uisr.org.ua/news.77.html>.
- State Statistics Service of Ukraine (2021). <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Stativka N. V., & Smahliuk A. A. (2011). Demographic component of economic security of Ukraine. *Theory and practice of public administration*, 1, 280–287.
- Yakovenko T.V. (2014). Features of the current demographic crisis in Ukraine. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Sociological research of modern society: methodology, theory, methods*, (1122), 77–83.
- Demographic indicator: Population on 1 January – total* (2021). <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en>
- Europe: Quality of Life Index by Country 2019*. (2019). https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp
- Global age-sex-specific fertility, mortality, healthy life expectancy (HALE), and population estimates in 204 countries and territories, 1950–2019: a comprehensive demographic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019* (2020). <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2820%2930977-6>.

Oleh Zubchuk, Olha Zubchuk, Maksym Lynchenko. From demographic crisis to prosperity: Ukrainian students are the key to success

The article analyzes the demographic situation in Ukraine in comparison with European countries. Features, forms of manifestation and causes of the demographic crisis in modern Ukraine are shown. It is established that the situation with demographic potential is especially critical in Ukrainian society. It is substantiated that the current demographic situation is characterized by depopulation trends, declining birth rates, increased mortality, reduced life expectancy. Among the main factors contributing to the deteriorating demographic situation in the country are economic (low wages and pensions, inflation, constantly rising tariffs for housing and communal services, electricity, gas), social (unsatisfactory housing conditions for young people, high unemployment, deteriorating public health, declining health care), political (political instability, political risks, incomplete changes in the management system, inconsistency of public administration mechanisms with management goals, copying other people's reforms, lack of clear idea and integrated (comprehensive) reform strategy), state-managerial (with solving the problems of self-organization, ie overcoming the inconsistencies of the state of public administration and civil society to the modern world level and the requirements of their organization and functioning, as well as problems of improving the subject-object relations, management regime). The influence of migration processes among young people on the development of society is determined. It is substantiated that the demographic problem is a public administration problem. It is noted that one of the factors in increasing the role of youth in state-building processes and social development is the system of higher education. Public policies (demographic, youth, education) need to be more effective.

Keywords: *Demographic crisis, youth policy, the structure of society, depopulation, social potential, educational policy.*

Олег Зубчик – доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державного управління філософського факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

E-mail: zubchuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6480-409X>

Oleh Zubchuk – Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public Administration, Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: zubchuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6480-409X>

Ольга Зубчик – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та практичної психології Академії праці, соціальних відносин і туризму.

E-mail: zubchik_o@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-9481-1186>

Olha Zubchik – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of Social Work and Practical Psychology of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism.

E-mail: zubchik_o@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-9481-1186>

Максим Линченко – кандидат філософських наук, доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету

E-mail: suncity1754@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-4272-6147>

Maksim Lynchenko – PhD in Philosophy, an associate professor at Department of History, Archeology, Information and Archives affairs, Central Ukrainian National Technical University.

E-mail: suncity1754@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4272-6147>